

LACZKÓ TIBOR MUNKATERVE
a „Hajdú Péter” Vendégkutatói Ösztöndíjra benyújtott pályázathoz
(MTA Nyelvtudományi Intézet, 2013. szeptember 1. – 2014. január 31.)

<i>Tudományterület:</i>	morfológia és szintaxis
<i>Szűkebb szakterület:</i>	magyar morfoszintaxis lexikalista generatív keretben
<i>A pályázat célja:</i>	MTA doktori értekezés legfontosabb (al)fejezeteinek a megírása
<i>A tervezett munka címe:</i>	Hungarian Morpho-Syntax from a Lexicalist Perspective
<i>A téma címszavakban:</i>	a magyar nyelv első átfogó lexikai-funkcionális nyelvtanának a kifejlesztése, konkrétabban: a véges igét tartalmazó egyszerű mondatok, a nem-véges predikátumokat tartalmazó konstrukciók, a főnévi csoportok és a névutós frázisok lexikalista alapú morfoszintaxisának a kidolgozása, valamint a nyelvtan implementációs kérdéseinek a vizsgálata

1. Általános keretek és előzmények

A lexikai-funkcionális grammatika (a továbbiakban: LFG) alternatív, nem-transzformációs generatív modell, amelyet az 1970-es évek második felében dolgoztak ki, l. például Bresnan (1982, 2001), Dalrymple (2001), Falk (2001) és Komlósy (2001). Olyan reprezentációs (nem-derivációs) elmélet, amely kiemelt szerepet szán a lexikai folyamatoknak és a grammatikai funkcióknak. Felépítéséből és alapfeltevéseiből következően (i) elvszerűen és elegáns módon tudja kezelni a konfigurációs és nem-konfigurációs nyelvek közötti hasonlóságokat és különbözőségeket (ii) bizonyítottan sikeresen implementálható.

Komlósy Andrással az LFG magyarországi társmeghonosítóinak vagyunk tekinthetők. Eddigi tudományos munkásságomat szinte kizárólag ebben az elméleti keretben fejtettem ki, valamint a 2008-ban alakult, általam vezetett kutatócsoportban (<http://hungram.unideb.hu>) egy implementált magyar nyelvtanon dolgozunk egy nagyszabású nemzetközi együttműködés keretében, l. Butt et al. (1999) és <http://pagram.b.uib.no/>. A magyar nyelvvel foglalkozó eddigi tudományos közleményeim zöme a következő fő témakörökre összpontosított: a magyar főnévi csoport (szintaxis, nominalizáció, argumentum-kifejezés, birtokos szerkezetek, relációs főnevek, elliptikus főnévi frázisok), melléknévi és határozói igeneves szerkezetek, zárójelezési paradoxonok. Újabban Rákosi György kollégámmal több társszerzős konferencia-előadásban és tanulmányban foglalkoztunk a magyar igekötős igék elemzésével LFG-keretben, illetve az elemzés implementációs vetületeivel. Egy 2012-es cikkemben pedig a magyar létigés mondatok egy lehetséges LFG-beli kezelését dolgoztam ki. A legfontosabb hivatkozásokat korábbi munkáimra lásd alább. (Helykímélés céljából a saját közleményeimre az alábbiakban a publikációs listámon található sorszámuk [szögletes zárójelben történő] megadásával utalok.)

Köztudomású, hogy a magyar nyelvnek a Noam Chomsky (Chomsky 1981, 1995) nevével fémjelzett generatív elméleti keretben történő kutatása igen széleskörű, és nagy nemzetközi (el)ismertségnek örvend. Számos olyan mű is született már, amely átfogó igénnyel szándékozik jellemezni a magyar mondatok (morfo)szintaktikai tulajdonságait (csupán néhány véletlenszerűen kiragadott példa: É. Kiss (1983, 1987, 2002), Kiefer (1992), Kiefer & É. Kiss (1994), Bartos (2000) és Alberti & Medve (2002)). Ehhez képest a magyar nyelvvel foglalkozó eddigi LFG-s kutatások alapvetően nem irányultak a magyar mondatszerkezet átfogó vizsgálatára. A legfontosabb kutatási témák a következők voltak. Nominalizáció: Chisarik & Payne (2003),

Komlósy (1998), Laczkó [2, 3, 5, 7, 10, 12], a főnévi csoport szerkezete: Laczkó [1, 3, 41], Chisarik & Payne (2003), a főnévi csoport morfoszintaxisa: Laczkó [58], Chisarik & Payne (2003), Komlósy (1998), igenévképzés: Laczkó [5, 8], Komlósy (1992, 1994), Alberti (1997), zárójelezési paradoxonok: Laczkó [9], argumentumszerkezet-változtató folyamatok: Ackerman (1992), Laczkó [10, 43], Alberti (1997), Komlósy (1992, 1994), műveltetés: Komlósy (2000). Az LFG-s mondatszerkezeti vizsgálatok eddigi története a következő. Az igekötős igék mondatszerkezeti problematikájával is többen foglalkoztak, az elsők között: Ackerman (1983) és Komlósy (1992). Mycock (2006) a magyar (kiegészítendő) kérdőmondatok vizsgálata során tesz fel egy VP-frázist. A magyar mondatok diskurzusfunkciós projekcióktól mentes, optimalitás-elméletes LFG-s elemzésére tesz lakonikus, programmatikus javaslatot Börjars et al. (1999). Legújabbban pedig egy teljesen lapos, még VP-t sem tartalmazó, információszerkezeti komponenssel kiegészített LFG-s mondatmodell alapvető jellemzőit villantja fel Gazdik (2012).

A tervezett értekezésben az alábbi három fő célt tűzöm ki magam elé:

- (i) eddigi kutatási eredményeim koherens szintézisének létrehozása;
- (ii) az egyszerű mondatok és nem-véges predikátumokat tartalmazó szerkezetek részletes és átfogó elemzésének a kidolgozása;
- (iii) az így összeállt modell implementációs vonatkozásainak a bemutatása.

Értelemszerűen az elméleti keret az LFG lesz, az implementációs platform pedig az XLE (*Xerox Linguistic Environment* 'Xerox nyelvészeti környezet', l. Butt et al. (1999), <http://pargram.b.uib.no/>, http://www2.parc.com/isl/groups/nlft/xle/doc/xle_toc.html).

2. A tervezett mű részletes szinopszisa

Jelenlegi elképzeléseim szerint a tartalomjegyzék a következőképpen fog összeállni (hozzáteszem, hogy ezt a kutatásaim menete és eredményei még befolyásolhatják).

1. Introduction
 - 1.1. The Hungarian phenomena to be investigated
 - 1.2. The framework: Lexical-Functional Grammar (LFG)
 - 1.3. The implementational platform: Xerox Linguistic Environment
 - 1.4. The structure of the dissertation
2. Finite clauses
 - 2.1. Phrase structure
 - 2.1.1. Neutral sentences
 - 2.1.1.1. without verbal modifiers
 - 2.1.1.2. with verbal modifiers
 - 2.1.2. Non-neutral sentences
 - 2.2. Copular sentences
 - 2.3. Inflectional morphology
3. Non-finite constructions
 - 3.1. Infinitives
 - 3.2. Participles
 - 3.2.1. -Ó
 - 3.2.2. -t/(V)tt
 - 3.2.3. -AndÓ
 - 3.2.4. -vA

4. Noun phrases
 - 4.1. Phrase structure
 - 4.2. Argument realization
 - 4.3. Case-markers
 - 4.4. Inflectional morphology
 - 4.5. Possessive constructions
 - 4.6. Deverbal nominalization
 - 4.6.1. -*As*
 - 4.6.2. -*Ó*
 - 4.7. Elliptical noun phrases
5. Postpositional phrases
 - 5.1. Phrase structure
 - 5.2. Inflectional morphology
6. Conclusions

A továbbiakban részletes kommentárokat fűzök az egyes (al)fejezetekhez.

Az első fejezet alapvetően a szokásos koreográfiát fogja követni. Számba veszi a vizsgálandó jelenségeket (1.1), bemutatja az alkalmazni kívánt elméleti keretet (1.2), és ismerteti a dolgozat felépítését, valamint távirati stílusban megelőlegezi a legfontosabb eredményeket (1.4). Ehhez a mi esetünkben az implementációs platform ismertetése járul kiegészítésképpen (1.3). Ezt a fejezetet értelemszerűen a lényegi fejezetek véglegesítése után érdemes megírni.

A második fejezet kulcsfontosságú lesz, mivel – amint azt fentebb már említettem – a magyar mondat szerkezet LFG-beli vizsgálata még igencsak gyerekcipőben jár. Egy koherens és átfogó LFG-s elemzés hiánypótló szerepű lesz a magyar generatív szakirodalomban. Terveim szerint az ösztöndíjas időszak legnagyobb részét ennek a témakörnek szentelem majd. Kritikusan áttekintem az eddigi (főleg chomskyánus) megközelítések empirikus általánosításait, valamint az egyes résztémákban eddig született LFG-s elemzéseket (amelyek nem túlságosan számosak).

A 2.1 alfejezetben a bizonyos konkrét jelenségeket tárgyaló munkák mellett a legnagyobb hangsúlyt a két fentebb említett programmatikus tanulmány részletes kiértékelésére fektetem, mivel ezáltal tudom kijelölni a magam számára az elmélet keretei között az én nyelvészeti szemléletem és intuícióim által legjobbnak tartott kutatási, elemzési csapásirányokat. Jelenlegi ismereteim és elképzeléseim szerint a Börjars et al. (1999) által erőteljesen javasolt optimalitáselméleti komponensnek nagyságrendileg kisebb szerepet lehet csak adni (ha egyáltalán szükséges). Gazdik (2012) megközelítésének a formai kereteit teljes mértékben megfelelőnek tartom, mert azok jól illeszkednek az LFG általános eszköz- és elvrendszerébe, ráadásul az elméletben újabban egyre nagyobb jelentőséget kapó információs szerkezeti komponens meggyőző módon vonja be az elemzésbe. Ugyanakkor – amint azt már említettem – ez a cikk is csupán egy lehetséges LFG-s elemzés körvonalait rajzolja meg minimális kidolgozottsági fokon. Ráadásul több olyan sarkalatos részlettel, amely mégis megjelenik a modell bemutatásában, nem értek egyet. (1) Nem tartom szerencsésnek, hogy két külön frázisstruktúra-szabályrendszert javasol a magyar mondatok leírására (mégpedig úgy, hogy a neutrális (nem-fókuszos) és a nem-neutrális (fókuszos) típusok is előfordulhatnak mindkettőben). Megítélésem szerint az LFG-nek pontosan az az egyik legelőnyösebb vonása, hogy az ilyen jellegű különbségeket akár azonos szerkezet feltevése mellett az egyes csomópontokhoz társított alternatív funkcionális annotációkkal is meg tudja ragadni. A saját megközelitésem kidolgozását ebben az irányban tervezem elvégezni. (2) Még ezen a programmatikus szinten is elfogadhatatlanul elnagyolt megoldásnak tartom az igemódosító (VM) kategóriának a

szerepeltetését a szabályrendszerben – annak a szerző által is hangsúlyozott heterogenitása miatt. (3) É. Kiss (1992) GB-s megközelítésének alapintuíciónál, valamint Mycock (2006) és Laczkó & Rákosi [28] és Rákosi & Laczkó [29] LFG-s felfogásával egyetértve (továbbra is) meggyőződésem, hogy szükség van egy VP frázis feltevésére (szemben Gazdik VP-tlen, teljesen lapos mondat szerkezetével).

Az igekötős igék kezelésének (örökzöld) problematikáját a Laczkó & Rákosi [28] és Rákosi & Laczkó [29] által kijelölt módon igyekszem majd teljes mértékben kidolgozni, ide értve a derivációs folyamatok modellálását is, ami eddig nem történt meg. A megközelítés egyik lényeges vonása az, hogy az LFG-ben egy viszonylag friss javaslat alapján (l. Toivonen 2001) az igekötőket nem-projektáló kategóriájúaknak tekinti, és a PRT címkével látja el őket. Kutatásaim során megvizsgálom azt is, hogy lehetséges-e (vagy egyenesen szükségszerű-e), hogy ezt a nem-projektáló kategóriás elemzést egyéb szintaktikai elemekre is alkalmazzuk. Ebből a szempontból külön is foglalkozni fogok a *volna* alakokkal feltételes szerkezetekben (pl. *hazamentem volna*), a *nem* tagadószóval és egyéb “kis” szavakkal: *csak*, *is*, *se(m)*. További kiemelt célom lesz a VM-ként elhíresült, radikálisan eltérő kategóriájú és tulajdonságú elemhalmaz koherens LFG-s elemzésének a kidolgozása, amit szintén “hiánypótló” jellegűnek tartok. A halmaz elemeinek kiváló deskriptív bemutatását nyújtja Komlósy (1985).

A magyar létigés mondatok LFG-s vizsgálatával tudomásom szerint eddig egyetlen cikk foglalkozott: Laczkó [30]. Úgy vélem, helyes irányban indultam el, és a 2.2 alfejezetben ezt az elemzési utat tervezem bejárni.

A magyar véges igék inflexiós paradigmáinak LFG-s morfoszintaxisa szintén teljes mértékben feltáratlan terület. A 2.3 alfejezet célja ennek a területnek a feltérképezése lesz. Itt (csakúgy, mint a főnévi csoportok inflexiós jelenségeinek az esetében) kézenfekvő empirikus alapot és elméleti összevetési lehetőséget nyújt majd Bartos (2000) tárgyalása.

Két olyan további nagy témakör van, amellyel eddigi kutatásaim során még nem foglalkoztam: a főnévi ige neves szerkezetek, illetve a névutós szerkezetek morfoszintaxisa. Ezen jelenségcsoportok LFG-s elemzését tűzi ki célul a 3.1 alfejezet, illetve az ötödik fejezet.

Tekintettel arra, hogy a többi (al)fejezet témaköreit eddigi kutatásaim során behatóan vizsgáltam, ezek esetében az elsődleges feladatomban a releváns adatok és empirikus általánosítások újbóli ellenőrzése, valamint a korábbi elemzéseim koherens szintézise lesz.

Néhány további általános megjegyzés.

- Az LFG egyik fontos komponense a lexikai leképezési elmélet, amely azokat a rendező elveket tartalmazza, amelyek alapján megírósható, hogy milyen (típusú) argumentumok milyen grammatikai funkciókat kaphatnak. A disszertációban vizsgált jelenségek elemzésében erre a kérdéskörre minden érintett területen kitérek.
- Ahol rendelkezésre állnak releváns kísérletes eredmények, tárgyalni fogom az elemzés implementációs vetületeit is.
- Az értekezésben “elméletközi” és “nyelvközi” kitekintést is fogok végezni ott, ahol ezt a tárgyalás természete indokolja.

A fentiek alapján, amennyiben elnyerem az ösztöndíjat, a következő fejezetekhez tartozó kutatásokat tervezem elvégezni, illetve ezeknek a fejezeteknek a megírását vállalom: második, harmadik és ötödik fejezet.

Végezetül ki szeretném emelni, hogy ez az ösztöndíj kivételes lehetőséget biztosítana számomra: a Nyelvtudományi Intézet ideális infrastruktúrális és (termékenyítő) szakmai közeget nyújtana (és bízom benne, hogy a jelenlétem az intézet számára sem bizonyulna haszontalannak).

Hivatkozások

- Ackerman, Farrell. 1983. *Miscreant Morphemes: Phrasal Predicates in Ugric*. PhD. Dissertation, UC Berkeley.
- Ackerman, Farrell. 1992. Complex predicates and morpholexical relatedness: Locative alternation in Hungarian. In: Sag, Ivan & Anna Szabolcsi (eds.) *Lexical Matters*. Stanford, California: CSLI Publications, 55-84.
- Alberti, Gábor – Medve, Anna. 2002. *Generatív grammatikai gyakorlókönyv I-II*. Janus/Books, Budapest.
- Alberti, Gábor. 1997. *Argument Selection. Metalinguistica 5*. Peter Lang, Frankfurt am Main.
- Bartos, Huba. 2000. Az inflexiók jelenségek szintaktikai háttere. In: *Kiefer 2000*, 653-762.
- Börjars, Kersti, John Payne & Erika Chisarik. 1999. On the justification for functional categories in LFG. In: Butt, Miriam & King, Tracy. H. (eds.) *Proceedings of the LFG99 Conference*. University of Manchester.
- Bresnan, Joan. 1982. (ed.) *The Mental Representation of Grammatical Relations*. The MIT Press, Cambridge, Mass.
- Bresnan, Joan. 2001. *Lexical-Functional Syntax*. Blackwell, Oxford.
- Butt, Miriam – King, Tracy Holloway – Niño, María-Eugenia – Segond, Frédérique. 1999. *A Grammar Writer's Cookbook*. CSLI Publications, Stanford.
- Butt, Miriam – King, Tracy H. 2003. (eds.) *Nominals: Inside and Out*. CSLI Publications, Stanford.
- Chisarik, Erika – Payne, John. 2003. Modelling possessor constructions in LFG: English and Hungarian. In: *Butt – King 2003*, 181-199.
- Chomsky, Noam. 1981. *Lectures on Government and Binding*. Foris, Dordrecht.
- Chomsky, Noam. 1995. *The Minimalist Program*. MIT Press, Cambridge, Mass.
- Dalrymple, Mary. 2001. *Lexical Functional Grammar. Syntax and Semantics 34*. Academic Press, New York.
- É. Kiss, Katalin. 1983. *A magyar mondat szerkezet generatív leírása. Nyelvtudományi Értekezések 116*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- É. Kiss, Katalin. 1987. *Configurationality in Hungarian*. Reidel, Dordrecht.
- É. Kiss, Katalin. 2002. *The Syntax of Hungarian. Cambridge Syntax Guides*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Falk, Yehuda N. 2001. *Lexical-Functional Grammar: An Introduction to Parallel Constraint-Based Syntax*. CSLI Publications, Stanford, CA.
- Gazdik, Anna. 2012. Towards an LFG analysis of discourse functions in Hungarian. In: Ferenc Kiefer and Zoltán Bánréti (eds.) *Twenty Years of Theoretical Linguistics in Budapest*. Budapest: RIL HAS and Tinta Könyvkiadó, 59-92.
- Kenesei, István. 1992. Az alárendelt mondatok. In *Kiefer 1992*, 529-714.
- Kiefer, Ferenc. 1992. (ed.) *Strukturális magyar nyelvtan 1. Mondattan*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kiefer, Ferenc – É. Kiss, Katalin. 1994. (eds.) *The Syntactic Structure of Hungarian. Syntax and Semantics 27*. Academic Press, New York.
- Kiefer, Ferenc. 2000. (ed.) *Strukturális magyar nyelvtan 3. Morfológia*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Komlósy, András. 1985. Predicate complementation. In: Kenesei, István (ed.) *Approaches to Hungarian. Volume One. Data and Descriptions*. Szeged: JATE. 53-78.
- Komlósy, András. 1992. Régensek és vonzatok. In: *Kiefer 1992*, 299-527.
- Komlósy, András. 1994. Complements and adjuncts. In: *Kiefer–É. Kiss 1994*, 91-178.
- Komlósy, András. 1998. A nomen actionis argumentumainak szintaktikai funkcióiról. Kézirat. MTA, Nyelvtudományi Intézet, Budapest.
- Komlósy, András. 2000. A műveltetés. In: *Kiefer 2000*, 215-292.
- Komlósy, András. 2001. *A lexikai-funkcionális grammatika mondattanának alapfogalmai*. Tinta könyvkiadó, Budapest.
- Mycock, Louise. 2006. *A New Typology of Wh-Questions*. Ph.D. Dissertation, University of Manchester.
- Toivonen, Ida. 2001. *The Phrase-Structure of Non-Projecting Words*. Ph.D. dissertation, Stanford University.